TRANSFORMAREA SOCIETĂȚII PRIN CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ: PROVOCĂRI JURIDICE PRIVIND PROTECȚIA DREPTURILOR FUNDAMENTALE ÎN EPOCA INTELIGENȚEI ARTIFICIALE

THE TRANSFORMATION OF SOCIETY THROUGH SCIENTIFIC RESEARCH: LEGAL CHALLENGES IN PROTECTING FUNDAMENTAL RIGHTS IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

CZU: 343.533:[004.8:001.8](478+498)

Octavian-Dragoș MATEI
Universitatea de Stat din Moldova
Școala Doctorală Științe Juridice și Economice
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-9791-4445
E-mail: octav.m@yahoo.com

Abstract. *Scientific research plays a crucial role in shaping contemporary society, especially in the digital era, where artificial intelligence and emerging technologies generate both opportunities and systemic risks. This article explores how research supports the protection of fundamental rights and the adaptation of legal systems in Romania and the Republic of Moldova. Particular attention is given to challenges such as data protection, privacy, biometric surveillance, algorithmic discrimination, and access to digital technologies. By comparing the legislative frameworks of both states and their alignment with European and international standards, the study underlines the importance of legal scholarship in ensuring proportionality, legitimacy, and respect for democratic values.*

Keywords: *scientific research, fundamental rights, artificial intelligence, digital transformation, data protection, legal challenges, algorithmic regulation, digital rights.*

Introducere

Cercetarea științifică a constituit dintotdeauna un pilon fundamental al evoluției societății. În era digitală, caracterizată de dezvoltarea rapidă a inteligenței artificiale și a tehnologiilor emergente, rolul cercetării depășește cadrul tradițional, devenind o resursă esențială pentru protejarea drepturilor fundamentale și adaptarea sistemelor juridice la noile provocări. Din perspectivă juridică, România și Republica Moldova se confruntă cu provocări similare privind protecția vieții private, securitatea datelor și garantarea demnității umane în fața transformărilor digitale.

Cercetarea științifică și transformarea societății contemporane

Transformările sociale și economice generate de digitalizare demonstrează că cercetarea științifică nu este doar o activitate academică, ci și un instrument strategic

de politică publică. Studiile efectuate în România și Republica Moldova relevă faptul că dezvoltarea tehnologică poate contribui atât la creșterea calității vieții, cât și la apariția unor riscuri sistemice pentru respectarea drepturilor fundamentale [1, p.45].

Un exemplu relevant este cel al cercetărilor privind guvernanța datelor, care au permis adaptarea legislației naționale la Regulamentul (UE) 2016/679 privind protecția datelor cu caracter personal (GDPR). În România, studiile juridice au arătat impactul direct al acestui act asupra mediului economic, întrucât operatorii economici au fost obligați să-și restructureze activitățile de prelucrare a datelor și să instituie mecanisme interne de conformare [2, p.64]. În Republica Moldova, analiza comparativă a condus la consolidarea instituțiilor responsabile de protecția datelor, precum și la o mai bună informare a cetățenilor cu privire la drepturile lor fundamentale.

Implementarea unor sisteme de recunoaștere facială sau de supraveghere biometrică, fără o evaluare științifică prealabilă, poate conduce la încălcări grave ale dreptului la viață privată și la o erodare a încrederii publice în instituțiile statului [3, p.97].

Atât în România, cât și în Republica Moldova, programele universitare și postuniversitare pun accent pe studiul interdisciplinar, integrând perspective juridice, etice și tehnologice. Acest aspect este esențial pentru pregătirea viitorilor specialiști capabili să gestioneze provocările complexe ale digitalizării [4, p.121].

Pe plan internațional, cercetarea din cele două state se aliniază tendințelor europene, vizând aspecte precum etica inteligenței artificiale, protecția datelor biometrice, responsabilitatea civilă și penală a operatorilor tehnologici sau garantarea accesului echitabil la tehnologie. Participarea la proiecte europene de cercetare, cum sunt programele „Horizon Europe” sau „Digital Europe”, a facilitat transferul de know-how și adoptarea bunelor practici, consolidând astfel capacitatea societății de a se transforma într-un mod sustenabil și democratic [5, p.214].

Dimensiunea juridică a protecției drepturilor fundamentale

În România, Constituția garantează demnitatea umană și drepturile cetățenești, iar în Republica Moldova, cadrul normativ este consolidat prin Legea privind protecția datelor cu caracter personal. Cercetarea juridică joacă un rol decisiv în fundamentarea politicilor publice și a jurisprudenței în domeniul digital [3, p.78].

Un aspect deosebit de important îl reprezintă corelarea dintre dreptul la viață privată și evoluțiile tehnologice. În doctrină s-a subliniat că dreptul la protecția datelor trebuie interpretat într-o manieră evolutivă, adaptată la noile forme de prelucrare a informațiilor [4, p.133]. Astfel, în ambele state se impune o jurisprudență dinamică, capabilă să răspundă provocărilor generate de algoritmii de inteligență artificială.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) a influențat decisiv modul în care statele europene își construiesc politicile în materie de viață privată

și protecția datelor. Spre exemplu, în cauza *S. și Marper c. Regatului Unit* (2008), CEDO a stabilit că păstrarea pe termen nedeterminat a datelor biometrice constituie o ingerință disproporționată în drepturile fundamentale. Acest precedent a fost invocat ulterior în doctrina din România și Republica Moldova pentru a argumenta necesitatea unor limite clare privind utilizarea bazelor de date biometrice [5, p.59].

Digitalizarea implică un echilibru delicat între interesul public (cum ar fi securitatea națională sau prevenirea criminalității informatice) și libertățile individuale. Orice restrângere a drepturilor trebuie să fie justificată, proporțională și să respecte esența drepturilor garantate constituțional. Din acest motiv, cercetarea juridică devine un instrument de evaluare a legitimității și proporționalității măsurilor adoptate [6, p.141].

În Republica Moldova, discuțiile academice au subliniat faptul că protecția drepturilor fundamentale trebuie privită și prin prisma accesului echitabil la tehnologie. Inegalitățile digitale pot conduce la o formă indirectă de discriminare, afectând dreptul la educație, la informare și chiar la participare democratică. Din această perspectivă, legislația și politica publică trebuie să vizeze nu doar protecția împotriva abuzurilor tehnologice, ci și asigurarea unui acces egal la beneficiile digitalizării [7, p.203].

Un alt aspect în care cercetarea juridică este esențială privește reglementarea algoritmilor de inteligență artificială. Aceștia pot afecta drepturi fundamentale precum egalitatea de șanse sau libertatea de exprimare. În doctrină s-a arătat că un cadru normativ eficient ar trebui să includă obligații de transparență și auditare a algoritmilor, pentru a preveni discriminarea automată și deciziile arbitrare [8, p.267].

Provocări generate de inteligența artificială și digitalizare

Inteligența artificială ridică întrebări complexe privind răspunderea civilă și penală, dar și legate de autonomia decizională a algoritmilor. În România, experții atrag atenția asupra necesității unui cadru normativ adaptat, iar în Republica Moldova, dezbaterile academice vizează în special protecția vieții private și a datelor biometrice [5, p.132].

Studiile arată că sistemele de inteligență artificială pot amplifica prejudecăți sociale, fiind necesară o reglementare specifică. Atât România, cât și Republica Moldova au început să dezvolte programe de cercetare menite să identifice și să corecteze aceste probleme [6, p.77].

În plan juridic, una dintre cele mai mari provocări este legată de stabilirea răspunderii în situațiile în care un algoritm autonom produce consecințe juridice sau prejudicii materiale. În doctrină s-au conturat trei modele de abordare: (1) răspunderea clasică a dezvoltatorului, (2) răspunderea obiectivă a utilizatorului și (3) recunoașterea unei forme limitate de „personalitate electronică” pentru sistemele de inteligență artificială [7, p.118].

Algoritmii capabili să genereze opere literare, artistice sau științifice ridică întrebarea cine este autorul real al creației și cine deține drepturile patrimoniale. În România și Republica Moldova, legislația actuală nu oferă încă răspunsuri clare, ceea ce generează o zonă gri ce poate fi exploatată în practică [8, p.212].

O altă provocare este transparența algoritmică. Majoritatea sistemelor de inteligență artificială sunt construite pe mecanisme complexe de tip „black box", ceea ce face dificilă evaluarea obiectivității și legalității deciziilor lor. Lipsa de transparență afectează dreptul cetățeanului la un proces echitabil, mai ales în situațiile în care decizii automatizate sunt folosite în domenii sensibile, precum justiția penală, resursele umane sau creditarea bancară [9, p.91].

Nu în ultimul rând, există și o dimensiune etică a provocărilor generate de inteligența artificială. Algoritmii nu dispun de conștiință morală, iar deciziile lor pot intra în conflict cu valorile fundamentale ale societății.

Este nevoie de o cercetare științifică profundă și constantă**,** capabilă să anticipeze riscurile, să propună soluții inovatoare și să construiască un cadru normativ flexibil, adaptat schimbărilor rapide ale tehnologiei. România și Republica Moldova au făcut pași importanți în această direcție, însă provocările rămân numeroase și necesită o abordare comună, integrată la nivel regional și european.

Rolul cercetării juridice în România și Republica Moldova

Cercetarea juridică din România și Republica Moldova se concentrează pe armonizarea legislației cu cea europeană și pe elaborarea unor mecanisme de protecție a drepturilor fundamentale. Instituțiile academice și centrele de cercetare joacă un rol central în dezvoltarea unor politici publice eficiente în era digitală [7, p.201].

Un exemplu notabil este activitatea Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române, care a publicat numeroase studii privind impactul inteligenței artificiale asupra drepturilor fundamentale. În Republica Moldova, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a inițiat proiecte dedicate protecției datelor biometrice și a vieții private în contextul digitalizării. Aceste inițiative confirmă faptul că cercetarea juridică nu rămâne izolată în mediul academic, ci contribuie activ la configurarea cadrului legislativ [8, p.156].

Totodată, universitățile de drept din București, Cluj, Iași și Chișinău au dezvoltat cursuri interdisciplinare**,** în care studenții sunt instruiți să înțeleagă interacțiunea dintre drept, tehnologie și etică. Aceste programe formează o nouă generație de juriști capabili să gestioneze probleme complexe precum răspunderea pentru deciziile algoritmice sau protecția datelor în mediul online [9, p.207].

În România, legislația privind semnătura electronică și serviciile digitale a fost fundamentată pe studii academice, în timp ce în Republica Moldova, cercetătorii au contribuit la ajustarea legislației pentru a fi compatibilă cu directivele europene în domeniu.

În concluzie, rolul cercetării juridice în România și Republica Moldova este unul strategic. Ea funcționează atât ca un instrument de anticipare a riscurilor generate de digitalizare, cât și ca un mecanism de adaptare a legislației și jurisprudenței.

Exemple de bune practici și recomandări

În România, colaborarea dintre universități și instituțiile statului a dus la implementarea unor politici coerente privind securitatea cibernetică. Un exemplu este Strategia Națională de Apărare Cibernetică, fundamentată pe cercetări interdisciplinare [8, p.244]. Aceasta include mecanisme de protecție a infrastructurilor critice, reglementarea cooperării public-privat și consolidarea rezilienței instituțiilor în fața atacurilor informatice. De asemenea, Consiliul Legislativ și Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal au integrat rezultatele cercetării academice în procesul de armonizare a legislației naționale cu reglementările europene.

În Republica Moldova, proiectele de cercetare finanțate de Uniunea Europeană au contribuit la crearea unor cadre de reglementare moderne. Spre exemplu, programele de cooperare în domeniul protecției datelor și al guvernanței digitale au permis preluarea experienței statelor membre ale Uniunii Europene și aplicarea acesteia în context local. De asemenea, participarea la rețele internaționale de cercetare juridică a permis adaptarea bunelor practici și implementarea lor în cadrul instituțiilor naționale [9, p.89].

Concluzii

Un prim aspect subliniat de cercetările recente este faptul că digitalizarea aduce atât oportunități de dezvoltare, cât și riscuri de vulnerabilizare a individului. Noile tehnologii, precum inteligența artificială sau blockchain, oferă instrumente de eficientizare a administrației publice și de creștere a transparenței, dar pot în același timp genera situații de discriminare algoritmică, supraveghere excesivă și dezechilibre sociale.

În al doilea rând, experiența României și a Republicii Moldova arată că armonizarea legislativă cu standardele europene și internaționale nu este doar un proces formal, ci și o condiție pentru protecția efectivă a cetățenilor. Cercetarea juridică facilitează această adaptare prin analize comparative, prin identificarea celor mai bune practici și prin formularea unor recomandări adaptate la specificul local.

În al treilea rând, interdisciplinaritatea devine un element esențial. Problemele generate de digitalizare nu mai pot fi soluționate exclusiv prin instrumente juridice clasice, ci necesită dialog constant cu științele tehnice, etica și sociologia. Doar astfel se poate preveni apariția unor „goluri juridice” care să afecteze securitatea și libertatea persoanei.

Bibliografie:

1. Muraru, Ioan; Tănăsescu, Simina. Drept constituțional și instituții politice, Ed. C.H. Beck, București, 2019.
2. Hotca, Mihai Adrian. Drepturile omului și protecția lor juridică, Ed. Universul Juridic, București, 2020.
3. Țurcan, Viorica. Drept constituțional. Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale omului și cetățeanului, Ed. Cartier Juridic, Chișinău, 2018.
4. Bălan, Emil. Drept administrativ european, Ed. C.H. Beck, București, 2021.
5. Țurcan, Viorica; Țurcanu, Natalia. Drepturile fundamentale și protecția lor în Republica Moldova, Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, 2020.
6. Dima, Bogdan. Inteligența artificială și drepturile omului, Ed. Universul Juridic, București, 2022.
7. Popescu, Corneliu-Liviu. Drepturile omului în dreptul internațional, Ed. Hamangiu, București, 2021.
8. Strategia Națională de Apărare Cibernetică, Monitorul Oficial al României, 2021.
9. Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, Raport de cercetare: Drepturile omului în era digitală, Chișinău, 2020.